

UNDERVEJS MED IDEALERNE

– om betingelser for fremskridt

Af Per Betzonich-Wilken

Troen på idealer og dermed fremskridt præger og plager historien og samtiden. Hvad enten det handler om økonomi, videnskab eller medmenneskelighed giver forventningerne til arbejdet for det store gennembrud både anledning til eftertanke, håb og ufrivillig komik.

Det er sin sag at være et ideal. Historien taler nemlig for, at det er så godt som umuligt at holde på det gode renommé. Selv de største har nærmest været dømt til at skuffe i en eller anden sammenhæng: Buddha forlod kone og barn for at søge selvforløsning; Jesus udelukkede den rige fra Himmerrige, og Mohammed sagde god for, at kvinden skulle mærke den hårde hånd, hvis hun ikke makkede ret. Listen over mulige skuffelser kan nå at blive lang, når der også tages hensyn til mange andre idealfigurer af mere beskedent format.

Drømmer man om idealernes afskaffelse, er det fristende at søge efter mangler og fejltrin. For mange er det ligefrem en sport at afsløre ridser i lakken på forbilleder, der virker for gode til at være sande. Som altid er det kritiske eftersyn på sin plads, men det bør ikke gøre blind for, at der som en regel er andre medskyldige i klagesagen. Det drejer sig først og fremmest om enhver, der åbenbart har brug for og gerne udpeger idealet. Her må de fleste af os (også) kunne føle sig truffede før eller senere i livsforløbet.

Tendensen er tidløs og viser sig som en klassiker i f.eks. både antik asiatisk og europæisk dannelse: Kinas Kung Futse understregede respekten for autoriteter, og Romerrigets Seneca pegede på vigtigheden af at have noget at se op til. Som filosof ved tyrannen Neros hof anså Seneca idealet som en forudsætning for forbedring og dermed fremskridt. Takket være idealet er der noget at arbejde hen imod – til egen og i bedste fald også andres fordel. Den logik lyser også i samtiden.

Fremskridtstanken lever stadig i bedste velgående, og de tilhørende idealer spiller lige så stor en rolle som tidligere i historien. De er tilgængelige for enhver, er af og til blivende, men ikke mindst udskiftelige, idet de både præger følelser, tanker og handlinger i form af inspiration, glæde, vrede eller er årsag til ren og skær destruktion. På den fredelige deltager i det lange løb kan det blive ved med at minde om sær perversion, når troen på fremskridtet virker som drivkraften i ødelæggelse; men også den bekræfter idealers mulige styrke. Her er som altid tale om livsbevægere fra start til slut.

Lad os for overblikkets skyld foreløbig afgrænse udsigten og se på et enkelt af mange belærende eksempler.

Fremskridtstanken er også nærværende i politiske og kommercielle forventninger til videnskab (især dem om natur og teknik, der er profitable). Som i forgangne oplysningsepoker virker troen på fremskridtet (specielt konkurrencedygtigheden) urokkelig. Det samme gælder forestillingen om, hvordan målet skal nås.

Finansmanden Asger Aamund talte politisk korrekt og for mange andre, da han for et stykke tid siden slog et slag for større investeringer i forskning og uddannelse. Målet var at etablere eliteuniversiteter efter amerikansk forbillede, der skulle "tiltrække de bedste forskere, have de bedste instrumenter og befolkes af elitestuderterne".

Det er et velkendt refrain, der også synges i udlandet, og det gør ikke projektet mindre interessant. Med det korte og kontante bud ser man konturerne af et ideal og dermed en tro på, hvad forudsætningen for fremskridt er.

Som genganger forbliver rådet om større investeringer i forskning og uddannelse tiltalende, men det undgår ikke at virke uvidende og ufrivilligt naivt. Uden at gå for meget i faglige detaljer kan et kort tilbageblik medvirke til en forklaring.

Gennem flere generationer er der f.eks.

blevet investeret milliardsummer i forskning og teknologi, der skal bekæmpe sygdomme, som har været kendt siden oldtiden. På internationalt niveau drejer det sig efterhånden om så svimlende beløb, at selv en skoleelev kan undre sig over, at der ikke er sket mere, end tilfældet er. Facit kan virke bittert, men er ikke til at komme uden om: Hvis rigeligt med penge var kuren, burde f.eks. kræft omsider være nem at få bugt med. Også i lyset af det vil enhver erfaren og ærlig forsker skrive under på, at større investeringer ikke er nogen garanti for fremskridt.

Med skam at melde gælder det endnu: Lægmandens uvidenhed skaber gerne ærefrygt for fagfolket. Derfor kan også visse politikere og erhvervsfolk blive ved med at ligne små børn, der kigger på store rumskibe, når de tænker på, taler om og viser tiltro til videnskab.

Sagen bliver ikke mindre alvorlig eller latterlig af, at show'et holdes ved lige af hædersbevisninger og prisuddelinger, der ud over at vække almindelig beundring også må kunne undre menigmand i stille stunder: Hvorfor mon X får den fornemme pris? Er det, fordi han/hun har sørget for det afgørende fremskridt? Prismodtageren ved ofte bedst selv, at det bestemt ikke er en selvfølge, men snarere en mulighed.

Man er oppe imod noget, som ikke kan løses med åbningen af flere såkaldte "eliteuniversiteter". Heller ikke de læreanstalter er fri for bornerte begrebsforvaltere, der intrigerer og ignorerer anderledes tænkende, og de tilhørende studerende vil næppe kunne lave om på den kendsgerning, at selv den bedste havre ikke kan gøre en ko til en væddeløbshest.

Enhver idealistisk investor og forsker befinder sig midt i noget, der på én gang er lige så banalt som det kan være fatalt. I tillæg til forskningstraditioner med specialiseret snæversyn drejer det sig om bl.a. tvang grundet økonomiske særinteresser, manglende faglig indsigt hos ansvarlige embedsmænd og – believe it or not – begrænsninger i menneskelig formåen.

Tendensen til at søge efter og pege på idealer som vej til fremskridt i form af f.eks. natur- og teknisk videnskab er et enkelt eksempel på noget mere generelt. Som vist, beror de mulige skuffelser heller ikke her kun på idealernes ("elitens") mangler og fejltrin, men i lige så høj grad på håbefulde beundreres uvidenhed og medfølgende forventninger.

I mængden af alt det, der kan blive set op til og vises respekt for, kan man gøre opmærksom

på noget, der er mindst lige så vigtigt at rette blikket imod. Lad os afslutningsvis udvide udsigten igen ved at tage hensyn til noget så humanistisk som almindelig medmenneskelighed.

Faren og angsten for ren og skær destruktion i "fremskridtets" navn er ikke ny. Forsvundne generationer havde et godt kendskab til og levede med begge dele, fordi de også havde udsigt til mord og brand i forskellige udgaver. Den væsentlige forskel på nu og dengang består måske i graden af tilpasningsevne; som Hans Magnus Enzensberger udtalte, må moderne borgere hellere lære at leve med terror på lige fod med trafikuheld og naturkatastrofer. Opfordringen er velment og noget, der endnu engang er lettere sagt end gjort.

Alt i alt er det ikke noget under, at der hos både tigger og kejser gennemgående har levet et håb om og en tro på et afgørende gennembrud for de bedste menneskelige dyder. Som en slags kronjuvel blandt idealerne er det også fast inventar i filosofisk etik.

Her skorter det ej heller på forestillinger om veje til målet, hvad enten pædagogikken og dannelsen sigter efter medfølelsens eller pligtens facetter.

Spontan eller gradvis udviklet medfølelse så bl.a. Schopenhauer som det mest effektive og noble, når det drejer sig om øget medmenneskelighed. Medfølelse har et velfortjent ry som isbryder i krisetider, men den har det også med at være fraværende, når der er brug for den. På den anden side har den tørre pligt til at gøre noget godt i og for fællesskabet tit karakter af en belastning og derfor en begrænset levedygtighed; selv som lydighedens og disciplinens store fortaler måtte Kant indrømme, at hovedforudsætningen for fremskridt ikke er pligt, men derimod, at der er et kim af godhed i mennesket. Og den er jo heller ikke til at være sikker på. Desuden og desværre tog mange andre filantroper før og efter ham ikke nok hensyn til en anden afgørende detalje. Den går ud på, at selv de fineste dyder – herunder kærlighed, hengivelse og selvopofrelse – altid har kunnet været årsag til og fungere som forklaring på det værst tænkelige.

Også med tanke på de tunge sagsakter virker det uundgåeligt at det afgørende humanistiske gennembrud lader vente på sig.

Drømmer man om idealernes afskaffelse, kan man med pessimistisk visdom afvise filosofien i lighed med barnet. Den kyniske dom er, at

deres tro, håb og forventninger ikke vidner om det store livskendskab. Til den pessimistiske visdom hører nu engang, at ethvert ideal kan overvurderes, fejltolkes og/eller misbruges.

For de fleste af os er den slags slutord næsten ikke til at holde ud, og derfor er der brug for varig modvægt.

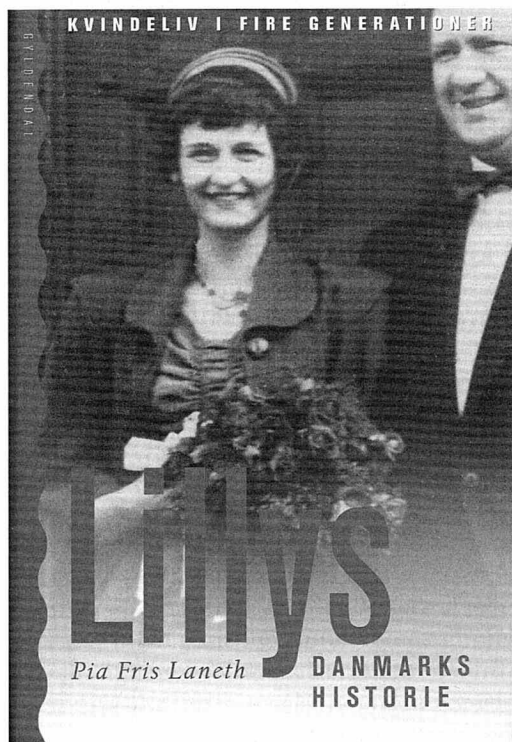
Den kommer fra idealernes forsvarer. Hun og han vil med rette henvise til, at idealer og troen på fremskridt både kan

give anledning til bebrejdelse og taknemmelighed; men at det til enhver tid kommer an på at tage ved lære af de gode eksempler. Det kan næsten ikke siges tit nok. Hvordan det bedst kan lade sig gøre skal der ikke spekuleres i her. Også det viser sig jo med fremskridtet.

Per Betzonich-Wilken er dr.phil. i filosofi, docent og censor inden for social- og sundhedssektoren i Danmark og Tyskland.

PAYBACK TIME

Om Lillys og vores andres danmarkshistorie

Pia Fris Laneth:

Lillys Danmarkshistorie.

Kvindeliv i fire generationer.

640 s. ill., 349,00 kr.

Gyldendal.

Morten Thing anmelder:

Pia Fris Laneth kom til verden i en arbejderfamilje. Hun fik siden en akademisk uddannelse og brød med alle anvisninger i hendes sociale drejebog. Som så mange andre, der kom med sociale erfaringer 'udefra' ind i dannelsens elite, følte hun kultursammenstødet som et personligt og moralsk krav om at nyttiggøre sig på en måde som viste, at hun ikke havde glemte, hvorfra hun kom. It's pay-back time.

Ét sted, hvor det virkelig havde bevæget sig i hendes liv, var i kvinders muligheder. Hun begyndte at interviewe kvinderne i sin familie om deres erfaringer. Gennem interviews med moren og hendes generations kvinder udvidede perspektivet sig bagud med én til to generationer. Her over årene samlede hun sig dele af en fortælling om kvinders liv i sin egen familie. Med sin uddannelse indenfor politisk videnskab som baggrund besluttede hun sig for at *fortælle denne historie tilbage* til sin familjes kvinder, men forøget med indtil flere mere almene lag af historisk fortælling, så den lille historie og den store historie kunne interferere og danne nye mønstre. Lilly, Pia Fris Laneths mor, fik ikke læst